

Denko Maleski

Granicite na nashite umovi

Granici i nacii na Balkanot

Ovie razmisluvanya gi posvetuvam na vashiot kolega– student Borjan Tanevski koj premina granica za da zhivee i da studira so studenti od Grcija i od drugi zemji. So toa Borjan gi premina i granicite na nashite umovi.

Knigata shto ja drzhav vo moite race vo bibliotekata na Univerzitetot vo Prinston toj den pred desetina godini, beshe kolekcija na geografski karti na Istocna Evropa niz vekovite. Drzhejki gi listovite so palecot, gi pushtiv da pagaat eden po eden so golema brzina. Odednash, ovie navidum fiksirani granici na drzhavi i nacii ozhiveaja, dvizhejki se napred i nazad, shirejki se i stesnuvajki se, ischeznuvajki i odnovo pojavuvajki se, onaka kako shto pagaa listovite i so niv vekovite. So malku fantazija, mozhev da gi zamislam ovie odlivi i prilivi na istorijata vo forma na osvojuvachki armii koi brishele stari granici i vospostavuvale novi. Mozhev da si zamislam neкои od nivnite posledici: sudbini na terorizirani narodi oddeleni od nivnite sonarodnici ili fateni vo stapica vo neprijatelski sredini, ako bile dovolno sreknii da ne bidat etnichki ischisteni. Togash moite misli se nasochija kon Balkanot.

Se do krajot na dvaesettiot vek, odnosite megju balkanskite drzhavi, nalikuvaa na onie od poznatiot opis na Hobs: drzhavi kako chovechki tvrdini, vo stav na gladijatori koi se demnat ednite so drugite, so garnizoni i topovi na nivnite granici, permanentno shpionirajki gi sosedite i podgotvuvajki se za vojna. Moite prvi sekavanja za takvi granici ma vrakaat vo pedesettite, na patuvanje so brod po Prespanskoto ezero. Eden uniformiran chovek od mal voen gliser, so mashinka na negovoto ramo, koj se obiduvasho da se kachi za da izvrshi inspekcija na brodot, se lizna, mashinkata ispuka rafal i toj padna ranet. Togash, na sedumgodishna vozrast razbrav deka nashiot brod se doblizhil do nekakva linija vo vodata narechena granica, koja shto go razdvojuvala delot od ezeroto koj ni pripagal nam, od onoj na Grcija i na Albanija. Kako shto razbrav podocna, lugeto vo uniforma sakale da se osiguraat deka nikoj nema da pomine na drugata strana, ili, ushte polosho, nikoj ottamu da ne vleze vo nashata drzhava. Priznavam, granicata mi beshe nekako chudna, zatoa shto nemashe bodlikav tel, simbolot na granicite na moeto vreme. Faktot deka bodlikav tel ne mozheshe da bide postaven vo vodata, ja otezhnuvashe rabotata na uniformiranite luge, pomisliv gledajki vo edno bure ofarbano crveno koe shto ja obelezhuvasho granicata, kako veselo potskoknuva pod udarot na sekoj nov bran.

Chovekot vo uniforma seusho lezheshe ranet dodeka luge vo panika se obiduvaa da go prefrlat vo gliserot. Prvot pechat shto ovoj nastan go sotavi vrz mojot um beshe chuvstvoto na strav: granicite bea linii na odbrana od nashite neprijатели, sosedite, kade shto mozheshe da se zagine. Togash ne znaev deka

edno dolgo istorisko nasledstvo na strav i nedoverba koe gi razdvojuvalo lugeto na Balkanot ne samo geografski tuku i emocionalno ostavi luzna vrz mojot um. Kako shto rastev, uchev i za drugite emocionalni granici koi gi machat srcata i umovite na narodite na Balkanot: omrazata, netolerancijata, predrasudite, supremacijata... Toa se granicite na nashite umovi koi gi predizvikaa poslednite balkanski vojni vo poraneshna Jugoslavija na krajot od dvaesettiot vek, i koi se vo korenot na mnogu nashi nedorazbirawa i konflikti denes.

Posle zavrshuvanjeto na Studenata vojna, ovie emocii gi potpalija malignite nacionalizmi koi gi predizvikaa najgolemite ubivanja vo Evropa od krajot na Vtorata svetska vojna. Paradoksalno, demokratskite sistemi koi bea воведени po padot na ednopartiskite diktaturi, bea edni od prichinite na vojnite. Imeno, demokratijata, vo svojata najdlaboka sushtina e sostojba na umot na lugeto, pa taka vo nashiot balkanski sluchaj, demokratijata dade legitimitet na politika koja shto izvirashe od umovi zagadeni so istorija na omraza, netolerancija, predrasudi i supremacija. Za da se prevedat ovie emocii vo maligni formi na sovremen nacionalizam, potrebni bea politichari so slicni umovi, spremni da gi rzbranuvaat ovie negativni emocii, sozdavajki nacionalistichki branovi koi ke gi ponesat kon pozicii na mok. No, za da ostanat tamu, pochnaa edna opasna igra so svoite narodi. Imeno, vo umovite na site balkanski nacii, bez nitu eden iskluchok, postojat dve geografski karti so dve razlicni granici. Prvata e sovremenata, narechena politichka karta na drzhavata. Najchesto taa ne se saka, bidejki nejzinata namalena dimenzija gi simbolizira nepravdite koi istorijata gi storila na nacijata. Vtorata e istoriskata karta koja nekogash tajno a nekogash javno se vospeva.

Ovoj sudir na granici vo nashite umovi ne e edinstvenioto dokaz za nanesenata nepravda vrz "nas" od strana na "niv" vo region kade shto granicite ne gi sledat etnichkite linii tuku sechat preku niv. Vtoriot e deka dostoinstvoto na malcinstvoto ne se poddrzhuva od strana na mnozinstvoto. Toa e taka zatoa shto samo luge so dostoinstvo, oslobodeni od strav, omraza, netolerancija, predrasudi i supremacija, mozhat da go branat dostoinstvoto na drugi. No, patuvanjeto preku ovie granici na nashite umovi e sporo i teshko zatoa shto site nie nosime tezhok identitetski tovar. Bi sakale da gi odlozhime mechevite i da go ostavime zad sebe Hobsoviot svet na konflikt i da zachekorime vo Kantoviot svet na sorabotka i transnacionalni vrski shto povrzuvaat poedinci, a sepak, ne sme sigurni vo namerite na nashite sosedi od druga nacionalnost. Ottamu gi vlozhuvame site nashi sili vo sozdavanjeto na identitetot, proces na sebepovrzuvanje so drugi poedinci ili grupi preku spodeluvanje celi i vrednosti koi pochivaat vrz zaednichko istorisko iskustvo. Megutoa, ovoj proces na "sozdavanje na sebe" nuzhno se odviva preku distinkcija so drugi. Znachi, nacionalnite identiteti imaat svoi nadvoreshni "drugi" koi na Balkanot sekogash se dozhivuvaat kako zakanuvachki drugi. Sekoja nacija na Balkanot, kade shto do skoro granicite na drzhavite i na naciite, pa duri i samite nacii, na kartite bile izdlabeni so mech i so ogan, ke vi reche deka istorijata i storila nepravda. Paradoksalno e no sekoja od niv ja zboruva vistinata. Takvo e iskustvoto na Balkanot, region lociran vo turbulenten del na Evropa, vo koj sudbinata delela teshki udari na sekoja nacija, sozdavajki kaj nivnite narodi chuvstvo na zhrtvi na istorijata. Vakvite chuvstva se tolku silni chto vo psihata na narodite "zakanuvachkite drugi" se pogolema preokupacija od celi kakvi shto se mir, progres i prosperitet.

Odnosite pomegu Republika Grcija i Republika Makedonija se takov sluchaj. Posle nasilnoto raspajanje na Jugoslovenskata federacija vo 1991, Grcija se soochi so faktot deka ke mora da zhivee so nezavisna Slovenska Makedonska

država na svojata Severna granica. Grchkata država ne beshe vo sostojba, vo toa vreme, pred osumnaeset godini, da go prifati postoenjeto na poseben makedonski nacionalen identitet, a ushte pomalku na ist takov identitet kako malcinstvo vo Grcija. Bidejki Grcite veruvaa deka makedonskoto ime e del od nivnoto istorisko nasledstvo i deka ne treba da se upotrebuvaa za da identifikuvaa druga nacija, na noviot Makedonski identitet se gledashe kako na neshto premnogu zakanuvachko za chuvstvata za Grchkost i premnogu zakanuvachko za kohezijata na Grchkiot nacionalen identitet. Ovie chuvstva bea tolku silni shto na novata Makedonska država se gledashe kako na zakana po grchkata nacionalna bezbednost, shto rezultirashe so soodvetna politika: na domashen front se razbranuvaa nacionalistichkite emocii; na megunaroden front se nametna razorno ekonomsko embargo na granicite i diplomatska vojna i se objavi na novata država.

Ova imashe kako meunarodni taka i domashni posledici za novata balkanska država. Na megunaroden plan, zaradi protivenjeto na grchkata država, Makedonija, edinstvenata republika koja shto ja ostvari svojata nezavisnost preku eden praven proces na miroqubivo samoopredeluvanje i koja shto zaedno so Slovenija dobi pozitivno mislenje za nezavisnost i priznavanje od drugi drzhavi od Arbitrazhnata komisija na EU, beshe simnata od potencijalno brziot pat kon Unijata i vraten nazad na balkanskite patishta. Na domashen front, Grchkiot nacionalizam i zadade straoten udar na liberalnata misla vo Makedonija otvorajki gi vratite za nacionalistichka interpretacija na nejzinata istorija i identitet. Kako shto znaete, nacionalistite gledaat na naciite kako na "etnichko chisti chovechki raketi" koi patuvaat od dlabochinite na istorijata do nashite deneshni vremenja, ne grizhejki se mnogu za branovite na istorijata koi pomestuvale granici i narodi, a ushte pomalku za faktot deka modernite nacii se skoreshen proizvod na chovekovata istorija.

Megutoa, ovie istoriski simplifikacii go pretvorija konfliktot vo groteskna raspravija pomeju antichkite Grci i antichkite Makedonci. Takvite simplifikacii gi kompliciraat odnosite pomegu dvete drzhavi bidejki kako da sugeriraat deka postojat nerazresheni teritorijalni prashanja. Konfliktot, na koj lugeto odnadvor mozhebi gledaat kako na skech na Monti Pajton vo koj grupi od edna strana nosat transparenti na koi e ispishano "Makedonija e grchka" a onie od drugata strana transparenti so geografskata karta na istoriska Makedonija, stanuva seriozna prechka za stabilnosta, progresot i blagosostojbata na Makedonija no i na regionot na Evropa i na trans-atlantskiot sojuz vo celina.

Takanarechenoto "prashanje za imeto" denes e vo korsokak. Dozvolete da vi objasnam zoshto ona shto na pochetokot beshe baranje za distinkcija vo imeto na novata država i grchkata provincija Makedonija, sega prodolzhuva so baranja za definicija na makedonskiot identitet. Insistirajki na geografaska distinkcija, kako Severna Makedonija, grchkiot nacionalizam, paradoksalno, ja poddrzhuva pozicijata na makedonskiot nacionalizam koj zboruva za podelena tatkovina. Ottamu, pregovorite ne mozhat da zavrshat tuku moraat da prodolzhat vo nasoka na definiranje na nacijata i na jazikot. Megutoa, ova e neshto na shto ke se sprotistavat politichkite vodachi vo Makedonija bidejki identitetot, visokoemotivno prashanje koe shto obedinuva, mozhe i da go razbie opshtestvoto. Do koga vaka? Mozhebi do momentot dodeka ne razbereme deka debatirame nepostoechko prashanje zatoa shto ne postoi problem na identitet megu nashite dve nacii: imame razlichen jazik i razlichno istorisko nasledstvo. Sepak, pred ova da se sluchi, prvo ke treba da gi preminema granicite na nashite umovi.

Vo meguvreme, nezavisno od nashite nedorazbiranja, morame da zhiveeme zaedno so site nashi granici vkluchuvajki ja i teritorijalnata koja, sprechuvajkii trgovija i kontakti megu luge, e anahronizam na deneshna Evropa. Privilegirani sme shto zhiveeme na kontinent na koj zapadno-evropskite drzhavi, uchejki gi lekciite od vojnite, sozdadoa, pred sheesettina godini, eden miroven plan narechen Evropska Unija. Pod voeniot chador na Soedinetite amerikanski drzhavi i so nivna finansiska poddrshka vo godinite na Studenata vojna, Zapadna Evropa sozdade nadnacionalna struktura koja gi nadminuva granicite i naciite, pottiknuvajki go slobodniot protok na transnacionalni odnosi. Sushtinata na megunarodnata politika vo Evropskata Unija ne e poveke konfliktot pomegu drzhavite, tuku transnacionalnite vrski koi povrzuvaaat poedinci. Denes i nie stanuvame del od toj ist miroven plan. Se razbira, Evropskata Unija ne e zamena za drzhavite tuku nivno prodolzhenie, pa ottamu nie kako suvereni drzhavi morame da gi razreshime nashite razliki i taka da go dademe svojot pridones kon stabilnosta na Evropa.

Dokolku sakame da i se pridruzime na zaednicata na demokratski drzhavi koi ne vojuvaat megusebe, nie na Balkanot morame da gi razoruzhame nashite umovi. Za da go storime toa, politicharite moraata da gi povedat svoite narodi preku granicite na strav, omraza, netolerancija, predrasudi i supremacija koishto go vooblikuvale karakterot na lugeto niz vekovite. "Karakterot e sudbina", denovive prochitav citat od Heraklit vo "Njujork tajms". Pod citatot imashe ednostaven komentar na chitatel koj napishal: "Karakterot na edna nacija ne e samo karakterot na nejinite gragani tuku e vooblikuvan od nejinite vodachi". Zoshto nedostasuva vodstvo koe shto bi go vooblichilo noviot karakter na naciite na Balkanot? Pa, zaradi granicite na nashite umovi. Imeno, takvoto vodstvo bara od politicharite da mu se sprotistavat na javnoto mislenje rizikuvajki da bidat narecheni predavnici, a bidejki politicharite sakaat da bidat heroji i da pobedat na izbori, pobezhedno e, eksploitarajki gi stravovite na lugeto, da imaat neprijateli vrz koi bi ja prefrlile vinata. Nekoje na krajot od poemata na Konstantin Kavakas, slushajki gi glasnicite koi dojavale od granicite za da gi informiraat uplashenite luge vo gradot, deka nema poveke varvari, so zhaleenje mrmori: "Shteta, tie bea nekakvo reshenie". Nikogash ne sum razmislual koj bi mozhel da bide toj chovek. Sega sum siguren: toj bil politichar.

Franc Fanon, poznatiot istorichar, napishal: "Sekoja generacija mora, od svojata relativna anonimnost, da ja otkrie svojata misija, da ja ispolni ili da ja izneveri". Misijata denes, ne samo na mojata generacija, tuku i na vashata generacija, e da gi prechekori ovie granici na strav, na omraza, na netolerancija, na predrasudi i na supremacija na Balkanot. Znachi, nashata zaednichka misija ne e nishto pomalku od menuvanje na tekot na Balkanskata istorija, koja dosega e edna beskrajna naracija na nastani koi, preku konflikti i vojni, ni zboruvala deka treba da se plashime edni od drugi. Nie imame druga Balkanska prikazna za raskazhuvanje: prikazna za narodi so dostoinstvo koi go pochituvaaat dostoinstvoto na drugite.

Blagodaram.

Published 2009-01-16
 Original in Macedonian
 Contribution by Roots
 First published in *Roots* 28 (2008)
 (c) Roots
 (c) Denko Maleski/Eurozine